

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

КАФЕДРА АКАДЕМІЧНОГО ТА ЕСТРАДНОГО ВОКАЛУ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор
з науково-методичної та навчальної
роботи

О. Б. Жильцов
20/4 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВОКАЛЬНИЙ АНСАМБЛЬ

Напрямок підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво»

Професійне спрямування «Сольний спів»

Інститут мистецтв

2014 – 2015 навчальний рік

Розподіл годин звірено з робочим навчальним планом. Структура типова.
Заступник директора з науково-методичної та навчальної роботи

А. О. Таранник

Робоча програма з навчальної дисципліни «Вокальний ансамбль» для студентів галузі знань 0202 «Мистецтво», напряму підготовки 6.020204 «Музичне мистецтво», професійного спрямування «Сольний спів».

Розробники: Мамченко Антоніна Іванівна – професор кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв, народна артистка України;
Кацалап Олена Вікторівна – старший викладач кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв;
Каменська Вероніка Юріївна – концертмейстер з навчальної дисципліни «Вокальний ансамбль» кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри академічного та естрадного вокалу Інституту мистецтв.

Протокол від «03» вересня 2014 року № 1

Завідувач кафедри
академічного та естрадного вокалу _____ О. М. Мамченко
(підпис)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни		
		денна форма навчання	заочна форма навчання	
Кількість кредитів – 6	Галузь знань: 0202 «Мистецтво» Напрямок підготовки: 6.020204 «Музичне мистецтво»	Нормативна (за вибором)		
Модулів – 1	Спеціальність (професійне спрямування): «Сольний спів»	Рік підготовки:		
Змістових модулів – 3		II-й	III-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – виконавський аналіз ансамблевого твору (виконується у IV і VI сем.)		Семестр:		
Загальна кількість годин – 216		IV-й	V-й	VI-й
		Аудиторних:		
	32 год.	32 год.	32 год.	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «Бакалавр»	Лекції:		
		-	-	-
		Практичні, семінарські:		
		32 год.	32 год.	32 год.
		Лабораторні:		
		-	-	-
		Самостійна робота:		
		36 год.	36 год.	36 год.
		Модульний контроль:		
		4 год.	4 год.	4 год.
Індивідуальні завдання: ІНДЗ				
Види контролю: модульні контролю (IV, V, VI сем.), залік (IV, VI сем.)				

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни – розширення музичного світогляду студентів шляхом практичного ознайомлення з напрямками та жанрами академічної та естрадної музики; комплексний розвиток мелодичного, гармонічного, тембрального слуху, почуття ритму, внутрішньо-слухових уявлень; розвиток образного мислення, художнього смаку; читання вокальних партій; набуття основних фахових навичок ансамблевого співу, колективного музикування, необхідних для майбутньої мистецької діяльності.

Завдання навчальної дисципліни:

- формування теоретичних знань про виконавську майстерність, ознайомлення з основними напрямками та стилями вокально-ансамблевого (хорового) мистецтва, з'ясування його значущості в системі мистецької освіти;
- всебічний розвиток творчих здібностей та розкриття творчого потенціалу студентів;
- засвоєння різноманітного вокально-ансамблевого (хорового) репертуару;
- оволодіння аналітичними знаннями й уміннями у вивченні музичних творів;
- оволодіння єдиною манерою звукоутворення;
- опанування системою вокально-ладових вправ, як основи підвищення рівня компетентного й технічного розвитку майбутнього артиста вокального ансамблю;
- практичне засвоєння методики роботи над музичними творами;
- оволодіння цілісними уявленнями про самостійне опанування музичного матеріалу.

Студент повинен знати:

- будову голосового апарату;
- основи співацького дихання;
- основні принципи звуковидобування;
- значення і практичне застосування резонаторів в процесі звукоутворення;
- типи співочих голосів, їх діапазони;
- вокальні партії творів репертуару ансамблю;
- умови комплектування співаків ансамблю за кількісним і якісним складом;
- термінологію, що визначає темпи, динаміку, характер звуковедення.

Студент повинен вміти:

- використовувати прийоми співацького дихання;
- використовувати резонатори;
- співати в ансамблі, адже ансамблевий спів передбачає вироблення єдиної співацької манери, темброве злиття голосів, рівне звучання голосу в усіх регістрах, динамічну рівновагу вокальних партій ансамблю;
- співати а саррелла, адже спів а саррелла сприяє вихованню навичок чистого інтонування, гармонічного слуху;
- інтонаційно-точно і виразно інтонувати вокальні партії творів репертуару ансамблю;

- читати нотні партії з листа, що виховує зорове сприйняття і сприйняття внутрішнім слухом нотного матеріалу;
- виконувати вокальні штрихи legato, non legato, staccato;
- визначати проблемні моменти відносно строю, ансамблю, дикції, динамічної рівноваги голосів.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I (II курс, IV семестр)

Опанування базовими поняттями та навичками у процесі співу в ансамблі

Тема 1. Предмет та завдання навчальної дисципліни. Поняття ансамблю. Роль дихання в процесі звукоутворення.

Мета та завдання навчальної дисципліни як складової комплексу дисциплін, що забезпечують підготовку фахівців-виконавців.

Поняття «ансамбль» як мистецтвознавчий та музичний термін. Типи та види вокальних ансамблів. Форми сучасного ансамблевого виконавства.

Вироблення єдиного типу дихання. Костно-абдомінальне (нижньореберне діафрагмальне) дихання. Вплив дихання на чистоту, силу, тембр, витривалість голосу; дихання на початку твору і між фразами. Характер дихання у виконанні вокальних штрихів legato, non legato, staccato.

Навчально-творчі завдання:

1. Співоче дихання. Відпрацювання вправ з метою засвоєння навичок співу на дихальній опорі.
2. Вивчення вокально-технічних вправ для розспівування.
3. Розробка комплексу вокально-технічних вправ з урахуванням вимог культури співу (дихання, звукоутворення) (за вибором студента).
4. Запропонування вокально-технічних вправ для вироблення чистоти інтонування (за вибором студента).

Базова література: 3, 6, 7, 11, 14, 18, 21, 25, 28, 33

Допоміжна література: 13

Тема 2. Звукоутворення. Співацька позиція.

Резонатори. М'яке і тверде піднебіння. Комплексна робота найважливіших елементів звукоутворення: дихання, голосових зв'язок, резонаторів, артикуляційного апарату.

Навчально-творчі завдання:

1. Запропонування комплексу вокально-технічних вправ для формування співацького дихання (за вибором студента).

2. Вокально-технічні вправи, спрямовані на оволодіння рівною єдиною манерою формування ансамблевих голосів, зміцнення і поступового розширення діапазону.
3. Запропонування вправ для розвитку артикуляційного апарату (за вибором студента).

Базова література: 6, 7, 11, 22, 27

Допоміжна література: 17

Тема 3. Вироблення єдиної манери співу в ансамблі. Виховання навичок унісонного співу.

Формування голосних. Систематизація голосних і приголосних. Вокалізація голосних у сполученні з приголосними. Тембральне забарвлення звуку, виховання єдиної співочої позиції.

Вирівнювання тембрів співочих голосів. Досягнення зв'язного кантиленного співу. Вокалізація вправ на різні голосні у поєднанні з приголосними. Розспівування голосних з метою вироблення єдиної манери співу.

Навчально-творчі завдання:

1. Сольфеджування запропонованої вокально-ансамблевої партії (за вибором викладача).
2. Визначення інтонаційних труднощів запропонованих партій.
3. Визначення фразування, цезури запропонованих вокально-ансамблевих партій.
4. Запропонування вокалізованих вправ на різні голосні у поєднанні з приголосними (за вибором студента).
5. Проведення розспівування з метою вироблення єдиної манери співу (за вибором викладача).
6. Запропонування вправи на вироблення єдиної манери співу (за вибором студента).

Базова література: 2, 5, 11, 13, 14, 15, 16, 18

Допоміжна література: 4, 13, 16, 17

Тема 4. Робота над двоголосними та триголосними творами гармонічного складу.

Визначення типу співацького голосу, його тембрального забарвлення та діапазону. Комплектування ансамблів (дуетів, тріо, квартетів) за типами співацьких голосів, тембровими ознаками. Якісний склад ансамблів: однорідні (жіночі, чоловічі); мішані (дуети, тріо, квартети).

Формування навичок співу а cappella.

Навчально-творчі завдання:

1. Визначення якісного складу ансамблю для виконання запропонованого твору.
2. Визначення ладо-тонального плану, метро-ритму запропонованого твору.
3. Визначення інтерваліки, голосоведення в ансамблевих партіях.

Базова література: 6, 11, 14, 21, 28, 30

Тема 5. Опанування навичками гармонічного ансамблю.

Гармонічний ансамбль як співвідношення усіх елементів хорової звучності; узгодженість їх звучання між собою. Узгодженість усіх елементів співочого процесу і строю, ритму, динаміки, темпу, дикції, єдиної манери звукоутворення. Залежність ансамблю від фактури й режисури.

Навчально-творчі завдання:

1. Визначення причин нестійкого інтонування та методів їх подолання.
2. Виявлення зв'язку інтонування з роботою над диханням, дикцією, виробленням високої співацької позиції, відчуттям ладової основи твору.
3. Запропонування комплексу вправ на вироблення навичок чіткої дикції (за вибором студента).

Базова література: 11, 16, 18, 23, 25

Допоміжна література: 4

Змістовий модуль II (III курс, V семестр)

Розвиток вокально-технічних навичок у процесі співу в ансамблі

Тема 6. Робота над строем. Мелодичний стрій. Гармонічний стрій.

Особливості строю в мажорі та мінорі. Інтонування інтервалів по горизонталі. Інтонування тетракордів, тризвуків та септакордів по горизонталі. Вироблення у співаків ансамблю точного інтонування на основі ладового і тонального настроювання. Орієнтація співаків на «загострене» інтонування ввідних тонів та альтерованих ступенів. Виховання ладового тяжіння.

Інтонування інтервалів і акордів по вертикалі. Визначна роль ладового відчуття у роботі над строем. Значення слухового контролю гармонічних сполучень у формуванні вертикального строю. Спів гармонічних послідовностей.

Навчально-творчі завдання:

1. Запропонування вправ для удосконалення прийомів інтонування мажорного і мінорного ладів.

2. Запропонування вправ для виявлення чистоти інтонування ввідних та альтерованих ступенів (пов'язаних зі зміною тональності) мажорного і мінорного ладів.
3. Аналіз вокальних партій запропонованого твору з метою визначення інтонаційних труднощів.
4. Визначення ладо-інтонаційного плану запропонованого твору (головна тональність, відхилення, модуляції тощо).
5. Визначення особливостей інтерваліки, голосоведення у вокальних партіях (по горизонталі та по вертикалі).
6. Визначення труднощів у запропонованих партіях вокально-ансамблевих творів: інтонаційні, теситурні, ритмічні, дикційні.

Базова література: 6, 7, 11, 13, 14, 18, 23, 25, 29, 33

Допоміжна література: 18, 19

Тема 7. Робота над розвитком діапазону і технічною рухливістю голосів.

Згладжування регістрів у переході від нижнього до середнього та до верхнього. Згладжування ламаності звучання голосу на перехідних нотах від середнього до верхнього регістру. Формування високої співацької позиції у нижньому та верхньому регістрах. Звуко-ритмічні вправи на legato і staccato для розвитку технічної рухливості голосів співаків ансамблю, починаючи в повільному темпі, поступово прискорюючи по звуках діатонічної або хроматичної гам, тетрахорду, тризвуку і т. д., змінюючи ритм вісімками, шістнадцятими, тріолями, іншими комбінаціями.

Навчально-творчі завдання:

1. Запропонування вправ на спів з різним характером звуковедення, зіставлення нюансів.
2. Визначення в запропонованих партіях ансамблевого твору характеру звуковедення, атаки звуку, характеру ансамблевого співочого дихання.
3. Визначення типу фактури запропонованого твору (гармонічна, поліфонічна чи мішана).

Базова література: 7, 8, 11, 13

Допоміжна література: 7

Тема 8. Робота над творами з елементами поліфонії.

Природній та штучний ансамбль. Вироблення навичок ланцюгового дихання, рівного звучання «на опорі» у вокальних партіях. Розвиток діапазону та техніки рухливості голосів.

Навчально-творчі завдання:

1. Визначення типу фактури запропонованого твору.
2. Визначення темпу, метро-ритму (переважаючий ритмічний малюнок).
3. Визначення ролі супроводу в запропонованому творі.

Базова література: 8, 13, 17, 20, 30

Допоміжна література: 1, 18

Тема 9. Виконання вокальних штрихів у ансамблі.

Кантиленний спів як важливий вокально-технічний і художньо-виразний елемент ансамблевого співу; метод вокалізації у вихованні єдиної вокальної позиції задля рівного, кантиленного, злитого звучання. Виховання навичок виконання вокальних штрихів *legato* і *staccato*. Ритмічний ансамбль у виконанні вокальних штрихів, відчуття твердого і м'якого піднебіння.

Навчально-творчі завдання:

1. Запропонування вокальних вправ на вироблення навичок та вмінь для оволодіння різними видами артикуляційних штрихів.
2. Запропонування вокальних вправ на вироблення навичок та вмінь для оволодіння змінами темпу (прискорення та сповільнення).
3. Визначення в запропонованих творах виконання фразуєчих акцентів *subito forte*, *subito piano*.

Базова література: 3, 7, 8, 13, 16, 22

Тема 10. Робота над дикцією в ансамблі.

Систематизація голосних та приголосних. Рухливість артикуляційного апарату. Свідома чітка вимова літературного тексту. Асиміляція (заміна) приголосних, злиття двох приголосних, в яких випадає один з них під час вокалізації. Вірний вокальний перенос приголосного попереднього складу до наступного складу слова.

Навчально-творчі завдання:

1. Розкриття проблеми дикційно-орфоепічного ансамблю.
2. Аналіз поетичного тексту запропонованого твору в системі логічного читання.
3. Аналіз фразування музично-поетичного тексту та визначення вокального дихання як носія об'єднуючої та роздільної функцій.

Базова література: 2, 5, 15, 21, 25

Допоміжна література: 17

Змістовий модуль III (III курс, VI семестр)
Професійне становлення учасника вокального ансамблю

Тема 11. Ритмічний ансамбль. Виховання ритмічних навичок.

Ритмічна пульсація співу: виховання відчуття дрібних тривалостей (восьмих, шістнадцятих). Свідоме відтворення голосом руху восьмих у порівнянні з чвертями, шістнадцятими – з восьмими. Спів секвенцій унісонних, двоголосних, триголосних у помірному темпі з поступовими його змінами, зі зміною ритмічного малюнку: спів вісімками, шістнадцятими, з використанням пунктирного ритму. Поєднання ритмічних навичок з характером звуковедення, динамічною виразністю виконання. Підкреслення слабких долей у синкопованих ритмах. Чергування співу вісімок і тріолей.

Навчально-творчі завдання:

1. Запропонування вокальних вправ зі зміною ритмічного малюнка за заданою мелодичною побудовою (за вибором студента).
2. Запропонування і спів ритмічно-інтонаційної побудови з різними темповими відхиленнями.
3. Виконання запропонованого твору та визначення особливостей прояву метро-ритмічного ансамблю.

Базова література: 10, 13, 24, 28

Допоміжна література: 2, 3, 10, 11, 18, 20

Тема 12. Вокально-темброва злагодженість голосів та їх динамічна рівновага.

Формування тембру голосу на основі повноцінного функціонування голосового апарату. Виховання невимушеного, вільного звукоутворення. Виявлення загальних тембрових і звуковисотних якостей голосів (першого і другого сопрано, альтів, чоловічих голосів). Динамічна рівновага у відтворенні нюансів *p*, *mf*, *f*. Співставлення контрастних динамічних відтінків. Фразеологічні акценти. Виховання навичок ансамблю у виконанні *sf* і *sp*.

Навчально-творчі завдання:

1. Аналіз твору, що виконується, відносно строю, ансамблю, дикції, динамічної рівноваги голосів.
2. Читання партії з листа, визначення типу дихання, вокальних штрихів, відтворення динамічних вказівок.
3. Виявлення взаємозв'язку тембру з динамікою, регістром, теситурою, інтонуванням, артикуляцією.
4. Визначення методів формування тембру, способу тембрового вирівнювання голосів.

Базова література: 6, 11, 13
Допоміжна література: 14, 19

Тема 13. Виховання ансамблю поліфонічної фактури.

Підкреслення, виокремлення окремих голосів, їх співставлення. Виховання самостійності вокальних партій у поліфонічних фрагментах, їх динамічна рівновага. Інтонаційний та ритмічний ансамблі у поліфонічних творах. Підголоскова та імітаційна поліфонія: протяжний рух підголосків, самостійне ведення кожної партії, канон. Виокремлення в різних голосах імітації теми з одночасним динамічним пом'якшенням в іншому голосі.

Навчально-творчі завдання:

1. Аналіз запропонованого твору з визначенням фактури.
2. Визначення типу поліфонії (підголоскова чи імітаційна).
3. Визначення проблем ансамблю у творах поліфонічної фактури.

Базова література: 3, 16, 17, 20
Допоміжна література: 18

Тема 14. Робота над творами гармонічної та поліфонічної фактури.

Поглиблення роботи з удосконалення вокально-інтонаційних прийомів звучання. Звуковедення. Відчуття резонаторів та свідоме володіння ними. Робота над ланцюговим диханням.

Навчально-творчі завдання:

1. Проведення аналізу запропонованого твору:
 - короткі відомості про авторів;
 - визначення типу і виду ансамблю;
 - діапазон і теситура вокальних партій;
 - визначення інтонаційних, теситурних, ритмічних, дикційних труднощів.

Базова література: 1, 6, 9, 30
Допоміжна література: 18

Тема 15. Робота над комплексним розвитком навичок ансамблевого виконавства засобами музичної виразності.

Аналіз жанру, стилю та художнього змісту твору. Визначення способів звуковедення та співвідношень темпу, динаміки, тембрових барв. Фразування як логічний динамічний розвиток мучної фрази. Цезура як засіб виразності. Художнє трактування твору і вокальна культура. Розкриття художнього образу.

Навчально-творчі завдання:

1. Спів з листа вокальної партії запропонованого твору, визначення інтонаційних, теситурних, дикційних труднощів.
2. Відтворення вголос запропонованої вокальної партії, вивченої напам'ять за допомогою внутрішнього слуху, визначення дикційних труднощів.
3. Визначення фактури прослуханого вокально-ансамблевого твору (з партитурою):
 - гомофонно-гармонічна;
 - поліфонічна (народно-підголоскова, імітаційна, контрастна);
 - мішана (використання декількох різних типів фактури).

Базова література: 14, 25, 32

Допоміжна література: 7, 18

Тема 16. Робота над творами класичного та сучасного репертуару.

Усвідомлення виконавцем закономірностей різних модифікацій темпу, динаміки, штрихів, характеру фразування як необхідної умови переконливої інтерпретації. Реалізація цих елементів в рамках стилю та художнього напрямку певної епохи (класичний, романтичний, сучасна музика, естрада, джаз) та композиторського стилю. Завдання цієї теми зумовлене жанровим розмаїттям творів, яскравістю образів і діапазоном емоційного спектру, які надають широких можливостей для розвитку художньо-образного мислення студентів.

Навчально-творчі завдання:

1. Надання загальної характеристики запропонованого вокально-ансамблевого твору.
2. Надання коротких відомостей про автора музики та літературного тексту.
3. Визначення художньо-образного змісту твору.
4. Визначення стилістичних особливостей твору.
5. Надання виконавського аналізу запропонованого твору (вокальних партій):
 - ладо гармонічні, метро-ритмічні, фактурні особливості твору;
 - темп (зміни темпу);
 - динаміка (рухома, нерухома);
 - фразування (місцеві та загальні кульмінації, пов'язані з літературним текстом);
 - звукоутворення, атака звуку, характер ансамблевого співочого дихання.

Базова література: 20, 25, 29

Допоміжна література: 9, 18

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин													
	денна форма								Заочна форма					
	усього	ауд.	у тому числі						усього	у тому числі				
			л	п	ла	ін	с. р.	м. к.		л	п	ла б	інд	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Модуль 1														
Змістовий модуль 1. Опанування базовими поняттями та навичками у процесі співу в ансамблі.														
Тема 1. Предмет та завдання навчальної дисципліни. Поняття ансамблю. Роль дихання в процесі звукоутворення	8	2		2			6							
Тема 2. Звукоутворення . Співацька позиція.	8	2		2			6							
Тема 3. Вироблення єдиної манери співу в ансамблі. Виховання навичок унісонного співу.	20	10		10			10							
Тема 4. Робота над двоголосними та триголосними творами гармонічного складу.	20	12		12			8							
Тема 5.	12	6		6			6							

Опанування навичками гармонічного ансамблю.													
Модульний контроль	4						4						
Разом за змістовим модулем 1	72	32		32			36	4					
Форма контролю	Залік												
Змістовий модуль 2. Розвиток вокально-технічних навичок у процесі співу в ансамблі.													
Тема 6. Робота над строем. Мелодичний стрій. Гармонічний стрій.	18	8		8			10						
Тема 7. Робота над розвитком діапазону і технічною рухливістю голосів.	16	8		8			8						
Тема 8. Робота над творами з елементами поліфонії.	16	8		8			8						
Тема 9. Виконання вокальних штрихів у ансамблі.	8	4		4			4						
Тема 10. Робота над дикцією в ансамблі.	10	4		4			6						
Модульний контроль	4							4					
Разом за змістовим модулем 2	72	32		32			36	4					
Форма контролю	-												

Змістовий модуль 3. Професійне становлення учасника вокального ансамблю.													
Тема 11. Ритмічний ансамбль. Виховання ритмічних навичок.	12	4	4			8							
Тема 12. Вокально-темброва злагодженість голосів та їх динамічна рівновага.	10	6	6			4							
Тема 13. Виховання ансамблю поліфонічної фактури.	10	6	6			4							
Тема 14. Робота над творами гармонічної та поліфонічної фактури.	14	6	6			8							
Тема 15. Робота над комплексним розвитком навичок ансамблевого виконавства засобами музичної виразності.	12	4	4			8							
Тема 16. Робота над творами класичного та сучасного репертуару.	10	6	6			4							
Модульний контроль	4						4						
Разом за змістовим модулем 3	72	32	32			36	4						

Форма контролю	Залік													
Усього годин	216	96		96			108	12						

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	<i>Не передбачено</i>	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Предмет та завдання навчальної дисципліни. Поняття ансамблю. Роль дихання в процесі звукоутворення.	2
2.	Звукоутворення. Співацька позиція.	2
3.	Формування голосних. Систематизація голосних і приголосних. Вокалізація голосних у сполученні з приголосними.	2
4.	Виховання навичок унісонного співу.	2
5.	Вирівнювання тембрів співочих голосів.	2
6.	Досягнення зв'язного кантиленного співу.	2
7.	Вокалізація вправ на різні голосні у поєднанні з приголосними. Розспівування голосних з метою вироблення єдиної манери співу.	2
8.	Визначення типу співацького голосу, його тембрального забарвлення та діапазону. Комплектування ансамблів (дуєтів, тріо, квартетів) за типами співацьких голосів, тембровими ознаками.	2
9.	Якісний склад ансамблів: однорідні (жіночі, чоловічі); мішані (дуєти, тріо, квартети).	2
10.	Формування навичок співу а cappella.	8
11.	Гармонічний ансамбль як співвідношення усіх елементів хорової звучності; узгодженість їх звучання між собою.	2
12.	Узгодженість усіх елементів співочого процесу і строю, ритму, динаміки, темпу, дикції, єдиної манери звукоутворення.	2
13.	Залежність ансамблю від фактури й режисури.	2
14.	Особливості строю в мажорі та мінорі. Інтонування тетракордів, трізвуків та септакордів по горизонталі.	2
15.	Вироблення у співаків ансамблю точного інтонування на основі ладового і тонального настроювання.	2
16.	Орієнтація співаків на «загострене» інтонування ввідних тонів та альтерованих ступенів. Виховання ладового тяжіння.	2

17.	Інтонування інтервалів і акордів по вертикалі. Значення слухового контролю гармонічних сполучень у формуванні вертикального строю. Спів гармонічних послідовностей.	2
18.	Згладжування реєстрів у переході від нижнього до середнього та до верхнього. Згладжування ламаності звучання голосу на перехідних нотах від середнього до верхнього реєстру.	4
19.	Формування високої співацької позиції у нижньому та верхньому реєстрах.	2
20.	Звуко-ритмічні вправи на legato і staccato для розвитку технічної рухливості голосів співаків ансамблю.	2
21.	Вироблення навичок ланцюгового дихання, рівного звучання «на опорі» у вокальних партіях.	2
22.	Розвиток діапазону та техніки рухливості голосів.	2
23.	Робота над творами з елементами поліфонії.	4
24.	Кантиленний спів як важливий вокально-технічний і художньо-виразний елемент ансамблевого співу; метод вокалізації у вихованні єдиної вокальної позиції задля рівного, кантиленного, злитого звучання.	2
25.	Виховання навичок виконання вокальних штрихів legato і staccato. Ритмічний ансамбль у виконанні вокальних штрихів, відчуття твердого і м'якого піднебіння.	2
26.	Систематизація голосних та приголосних. Рухливість артикуляційного апарату. Свідома чітка вимова літературного тексту.	2
27.	Асиміляція (заміна) приголосних, злиття двох приголосних, в яких випадає один з них під час вокалізації. Вірний вокальний перенос приголосного попереднього складу до наступного складу слова.	2
28.	Ритмічна пульсація співу: виховання відчуття дрібних тривалостей (восьмих, шістнадцятих). Спів секвенцій унісонних, двоголосних, триголосних у помірному темпі з поступовими його змінами, зі зміною ритмічного малюнку.	2
29.	Поєднання ритмічних навичок з характером звуковедення, динамічною виразністю виконання. Підкреслення слабких долей у синкопованих ритмах. Чергування співу вісімок і тріолей.	2
30.	Формування тембру голосу на основі повноцінного функціонування голосового апарату.	2
31.	Виховання невимушеного, вільного звукоутворення.	2
32.	Динамічна рівновага у відтворенні нюансів <i>p</i> , <i>mf</i> , <i>f</i> . Співставлення контрастних динамічних відтінків. Фразеологічні акценти. Виховання навичок ансамблю у виконанні <i>sf</i> і <i>sp</i> .	2

33.	Підкреслення, виокремлення окремих голосів, їх співставлення. Виховання самостійності вокальних партій у поліфонічних фрагментах, їх динамічна рівновага.	2
34.	Інтонаційний та ритмічний ансамблі у поліфонічних творах. Підголоскова та імітаційна поліфонія: протяжний рух підголосків, самостійне ведення кожної партії, канон.	2
35.	Виокремлення в різних голосах імітації теми з одночасним динамічним пом'якшенням в іншому голосі.	2
36.	Поглиблення роботи з удосконалення вокально-інтонаційних прийомів звучання.	2
37.	Відчуття резонаторів та свідоме володіння ними.	2
38.	Робота над ланцюговим диханням.	2
39.	Аналіз жанру, стилю та художнього змісту твору. Визначення способів звуковедення та співвідношень темпу, динаміки, тембрових барв.	2
40.	Художнє трактування твору і вокальна культура. Розкриття художнього образу засобами музичної виразності.	2
41.	Усвідомлення виконавцем закономірностей різних модифікацій темпу, динаміки, штрихів, характеру фразування як необхідної умови переконливої інтерпретації.	2
42.	Реалізація цих елементів в рамках стилю та художнього напрямку певної епохи (класичний, романтичний, сучасна музика, естрада, джаз) та композиторського стилю.	4
Разом:		96

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	<i>Не передбачено</i>	

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість балів
1.	Поняття «ансамбль» як мистецтвознавчий та музичний термін. Типи та види вокальних ансамблів. Форми сучасного ансамблевого виконавства.	2	30
2.	Поняття про співоче дихання. Вивчення вправ з метою засвоєння навичок співу на дихальній опорі.	2	
3.	Підбір та вивчення вокально-технічних вправ для розспівування.	2	
4.	Поняття про звукоутворення та співацьку позицію.	2	30
5.	Поняття про резонатори.	2	

6.	М'яке і тверде піднебіння.	2	
7.	Вокалізація вправ на різні голосні у поєднанні з приголосними.	4	50
8.	Сольфеджування будь-якої вокально-ансамблевої партії. Визначення інтонаційних труднощів вокально-ансамблевої партії. Визначення фразування, цезури вокально-ансамблевої партії.	6	
9.	Поняття про склад ансамблів: однорідні (жіночі, чоловічі); мішані (дуети, тріо, квартети).	2	40
10.	Поняття про ладо-тональний план та метро-ритм ансамблевого твору.	4	
11.	Поняття про інтерваліку та голосоведення в ансамблевих партіях.	2	
12.	Визначення причин нестійкого інтонування та методів їх подолання.	2	30
13.	Вивчення вправ на вироблення навичок чіткої дикції.	4	
14.	Вивчення вправ для удосконалення прийомів інтонування мажорного і мінорного ладів.	4	50
15.	Вивчення вправ для виявлення чистоти інтонування ввідних та альтерованих ступенів (пов'язаних зі зміною тональності) мажорного і мінорного ладів.	4	
16.	Визначення інтонаційних, теситурних, ритмічних, дикційних труднощів у партіях вокально-ансамблевих творів.	2	
17.	Вивчення вправ на спів з різним характером звуковедення, зіставлення нюансів.	4	40
18.	Визначення в партіях ансамблевого твору характеру звуковедення, атаки звуку, характеру ансамблевого співочого дихання.	2	
19.	Визначення типу фактури ансамблевого твору (гармонічна, поліфонічна чи мішана).	2	
20.	Поняття природнього та штучного ансамблю.	4	40
21.	Роль супроводу в ансамблевому творі.	4	
22.	Вивчення вокальних вправ на вироблення навичок та вмінь для оволодіння різними видами артикуляційних штрихів.	2	20
23.	Вивчення вокальних вправ на вироблення навичок та вмінь для оволодіння змінами темпу (прискорення та сповільнення).	2	
24.	Проблема дикційно-орфоепічного ансамблю.	2	30
25.	Аналіз поетичного тексту ансамблевого твору в системі логічного читання.	2	
26.	Аналіз фразування музично-поетичного тексту та визначення вокального дихання як носія об'єднуючої та роздільної функцій.	2	
27.	Вивчення вокальних вправ зі зміною ритмічного малюнка за	2	40

	заданою мелодичною побудовою.		
28.	Спів ритмічно-інтонаційної побудови з різними темповими відхиленнями.	2	
29.	Вибір твору та визначення особливостей прояву метро-ритмічного ансамблю.	4	
30.	Читання партії з листа, визначення типу дихання, вокальних штрихів, відтворення динамічних вказівок.	2	20
31.	Виявлення взаємозв'язку тембру з динамікою, регістром, теситурою, інтонуванням, артикуляцією.	2	
32.	Визначення типу поліфонії (підголоскова чи імітаційна).	2	20
33.	Робота над визначенням проблем ансамблю у творах поліфонічної фактури.	2	
34.	Вміння самостійно проводити аналіз запропонованого твору (короткі відомості про автора музики та літературного тексту; визначення характеру твору, короткого змісту тексту, його сюжету, ідеї; визначення типу і виду ансамблю; діапазон і теситура вокальних партій та всього ансамблю; визначення інтонаційних, теситурних, ритмічних, дикційних труднощів).	8	40
35.	Спів з листа вокальної партії ансамблевого твору з визначення інтонаційних, теситурних, дикційних труднощів.	2	40
36.	Визначення фактури прослуханого вокально-ансамблевого твору (з партитурою): гомофонно-гармонічна; поліфонічна (народно-підголоскова, імітаційна, контрастна); мішана (використання декількох різних типів фактури).	6	
37.	Визначення художньо-образного змісту твору та стилістичних особливостей твору.	2	20
38.	Вміння надати виконавський аналіз запропонованого твору (вокальних партій): ладо гармонічні, метро-ритмічні, фактурні особливості твору; темп (зміни темпу); динаміка (рухома, нерухома); фразування (місцеві та загальні кульмінації, пов'язані з літературним текстом); звукоутворення, атака звуку, характер ансамблевого співочого дихання.	2	
Разом:		108	540

9. Індивідуальні завдання

У IV семестрі індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) передбачає підготовку студентами виконавського аналізу будь-якого нескладного твору з репертуару вокального ансамблю. Виконавський аналіз включає такі пункти:

- короткі відомості про автора музики та літературного тексту;
- визначення характеру твору, короткого змісту тексту, його сюжету, ідеї;
- визначення типу і виду ансамблю;

- діапазон і теситура вокальних партій та всього ансамблю;
- визначення інтонаційних, теситурних, ритмічних, дикційних труднощів.

Максимальна кількість балів за індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – 30 балів.

Критерії оцінювання:

21-30 балів	За бездоганний виконавський аналіз без суттєвих помилок.
11-20 балів	За наявність у виконавському аналізі певних помилок, пов'язаних з чи то з невірним визначенням типу і виду ансамблю, чи за невказані інтонаційні або теситурні труднощі у ансамблевому творі.
0-10 балів	За наявність помилок в кожному з вище вказаних пунктів виконавського аналізу.

У VI семестрі індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) передбачає підготовку студентами виконавського аналізу будь-якого більш складнішого твору з репертуару вокального ансамблю. Виконавський аналіз включає такі пункти:

- короткі відомості про авторів вокального твору;
- характеристика форми твору (куплетна, куплетно-варіаційна, двочастинна, тричастинна тощо);
- короткий гармонійний аналіз (тональність, особливості фактури, наявність модуляції тощо);
- виконавський підхід.

Максимальна кількість балів за індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – 30 балів.

Критерії оцінювання:

21-30 балів	За бездоганний виконавський аналіз без суттєвих помилок.
11-20 балів	За наявність у виконавському аналізі певних помилок, пов'язаних з чи то з невірним визначенням форми твору або тональності, чи за невказані важливі деталі гармонічної фактури твору.
0-10 балів	За наявність помилок в кожному з вище вказаних пунктів виконавського аналізу.

Підготовка виконавського аналізу допоможе студентів оволодіти професійними навичками, які знадобляться і під час складання Державного екзамену з методики роботи з вокальним ансамблем, і в подальшій професійній діяльності.

10. Методи навчання

На заняттях з вокального ансамблю застосовуються такі методи навчання:

- ◆ **метод розв'язання** різних за ступенями складності навчальних завдань (дозволяє формувати у студентів систему практичних умінь і навичок, активізує їх діяльність);
- ◆ **метод ілюстрування** (застосування викладачем елементів показу правильного звукоутворення та звуковедення);
- ◆ **метод звукового регулювання** (дозволяє студентам за допомогою викладача регулювати звуковий баланс, а також знаходити оптимальний режим роботи голосового апарату в процесі співу з музичним супроводом);
- ◆ **метод педагогічного аналізу** (формує педагогічне мислення студентів у конкретних педагогічних та виконавських ситуаціях засобом аналізу власних дій, розвиває аналітичний, вокальний слух);
- ◆ **метод ескізної роботи над твором** (дозволяє студентів розширити кругозір та поповнити навчальний репертуар з метою його застосування у подальшій педагогічній та музично-виконавській діяльності).

11. Методи контролю

У процесі оцінювання навчальних досягнень студентів застосовуються такі методи:

- **методи усного контролю:** прослуховування, модульний контроль, залік.
- **методи самоконтролю:** уміння самостійно розучувати твори програмного репертуару, проводити їх вокальний самоаналіз.

Рекомендований репертуар до модульних контролів:

1. Поклад І., сл. Рибчинського Ю. «Чарівна скрипка».
2. Верменич В., сл. Новицького О. «Як чудово запахли троянди».
3. Каччіні Дж., аранж. Овчарової С. «Ave Maria».
4. Шуман Р., сл. Рюккерта Ф. «Доброй ночі».
5. Злотник О., сл. Рибчинського Ю. «Гай, зелений гай».
6. Преслі Е., перекладання Куцелової Е. «Love me Tender».
7. Юр'ян А., обр. латиської народної пісні «Вей, ветерок».
8. Якимчук Л., обр. української народної пісні «На вулиці скрипка грає».
9. Гершвін Дж., сл. Гершвін А. «The men I Love».
10. Колесса М., сл. Голубничого П. «Весняна пісня».
11. Леонтович М., обр. української народної пісні «Над річкою, бережком».

12. Леннон Дж., Маккартні П. «Мішель».
13. Фібіх З. «Поема».
14. Шамо І., сл. Шахтинського М. «Київ – це місто любові».

Завдання на заліки:

1. Проінтонувати вокальні партії творів з репертуару ансамблю, опрацьованих протягом залікового періоду (за вибором викладача).
2. Проспівати у складі ансамблю вокально-ансамблеві твори, опрацьовані протягом залікового періоду.
3. Проспівати з листа вокальну партію запропонованого твору (за вибором викладача), визначити інтонаційні, дикційні труднощі.

Орієнтовний репертуар для складання заліків

Варіант I

1. Білаш О., сл. Ткача М. «Білі лебеді».
2. Гершвін Дж., сл. Гершвіна А. «Clara yo' Hand».
3. Лотті А. «Miserere».
4. Стеценко В. «Стоїть явір».

Варіант II

1. Бортнянський Д. «Славим тебе, весна».
2. Гершвін Дж., сл. Гершвіна А. «The men I Love».
3. Леонтович М. Обр. української народної пісні «Над річкою, бережком».
4. Ільїн В., сл. Демиденка А. «Земле рідна, заповідна».

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Модуль	Змістовий модуль I				
Кількість балів за модуль	612				
Заняття	1	2	3	4	5
Годин	2	2	10	12	6
Назва навчального модуля (практичне заняття) – 352 б.	Предмет та завдання навчальної дисципліни. Поняття ансамблю. Роль дихання в процесі звукоутворення	Звукоутворення. Співацька позиція $(10+1)*2=22$ б.	Вироблення єдиної манери співу в ансамблі. Виховання навичок унісонного співу $(10+1)*10=110$	Робота над двоголосними та триголосними творами гармонічного складу $(10+1)*12=132$ б.	Опанування навичками гармонічного ансамблю $(10+1)*6=66$ б.

	$(10+1)*2=22$ б.		б.		
Самостійна робота – 180 б.	$5*6=30$ б.	$5*6=30$ б.	$5*10=50$ б.	$5*8=40$ б.	$5*6=30$ б.
Види поточного контролю – 50 б.	Модульна контрольна робота – 25 б.			Модульна контрольна робота – 25 б.	
Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – 30 б.	Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – 30 б.				
Підсумковий контроль	Залік				
Всього:	Балів – 612 Коефіцієнт – 6,12				

Модуль	Змістовий модуль II				
Кількість балів за модуль	582				
Заняття	6	7	8	9	10
Годин	8	8	8	4	4
Назва навчального модуля (практичне заняття) – 352 б.	Робота над строем. Мелодичний стрій. Гармонічний стрій $(10+1)*8=88$ б.	Робота над розвитком діапазону і технічною рухливістю голосів $(10+1)*8=88$ б.	Робота над творами з елементами поліфонії $(10+1)*8=88$ б.	Виконання вокальних штрихів у ансамблі $(10+1)*4=44$ б.	Робота над дикцією в ансамблі $(10+1)*4=44$ б.
Самостійна робота – 180 б.	$5*10=50$ б.	$5*8=40$ б.	$5*8=40$ б.	$5*4=20$ б.	$5*6=30$ б.
Види поточного контролю – 50 б.	Модульна контрольна робота – 25 б.		Модульна контрольна робота – 25 б.		
Підсумковий контроль	-				

Всього:	582
---------	-----

Модуль	Змістовий модуль III					
Кількість балів за модуль	612					
Заняття	11	12	13	14	15	16
Годин	4	6	6	6	4	6
Назва навчального модуля (практичне заняття) – 352 б.	Ритмічний ансамбль. Виховання ритмічних навичок $(10+1)*4=44$ б.	Вокально-тембрована злагодженість голосів та їх динамічна рівновага $(10+1)*6=66$ б.	Виховання ансамблю поліфонічної фактури $(10+1)*6=66$ б.	Робота над творами гармонічної та поліфонічної фактури $(10+1)*6=66$ б.	Робота над комплексним розвитком навичок ансамблевого виконавства засобами музичної виразності $(10+1)*4=44$ б.	Робота над творами класичного та сучасного репертуару $(10+1)*6=66$ б.
Самостійна робота – 180 б.	$5*8=40$ б.	$5*4=20$ б.	$5*4=20$ б.	$5*8=40$ б.	$5*8=40$ б.	$5*4=20$ б.
Види поточного контролю – 50 б.	Модульна контрольна робота – 25 б.			Модульна контрольна робота – 25 б.		
Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – 30 б.	Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – 30 б.					
Підсумковий контроль	Залік					
Всього:	Балів – $582+612=1194$ Коефіцієнт – 11,94					

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю

№ п/п	Вид діяльності Модуль 1	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування практичних занять	1	32	32
2.	Робота на практичних заняттях	10	32	320

3.	Модульні контрольні роботи	25	2	50
4.	Самостійна робота	5	36	180
ІНДЗ		30		
Всього без підсумкового контролю		612		
Коефіцієнт		6,12		
Підсумковий рейтинговий бал		100		

№ п/п	Вид діяльності Модуль 2	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування практичних занять	1	32	32
2.	Робота на практичних заняттях	10	32	320
3.	Модульні контрольні роботи	25	2	50
4.	Самостійна робота	5	36	180
Всього без підсумкового контролю		582		

№ п/п	Вид діяльності Модуль 3	Кількість рейтингових балів за одиницю	Одиниць	Всього
1.	Відвідування практичних занять	1	32	32
2.	Робота на практичних заняттях	10	32	320
3.	Модульні контрольні роботи	25	2	50
4.	Самостійна робота	5	36	180
ІНДЗ		30		
Всього без підсумкового контролю		582+612=1194		

Коефіцієнт	11,94
Підсумковий рейтинговий бал	100

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота							ІНДЗ	Загальна кількість балів без урахування коефіцієнта	Коефіцієнт	Загальна кількість балів з урахуванням коефіцієнта
Змістовий модуль 1										
T1	T2	T3	МКР	T4	T5	МКР	30	612	6,12	100
52	52	160	25	172	96	25				

Поточне тестування та самостійна робота							Загальна кількість балів без урахування коефіцієнта
Змістовий модуль 2							
T6	T7	МКР	T8	T9	T10	МКР	582
138	128	25	128	64	74	25	

Поточне тестування та самостійна робота								ІНДЗ	Загальна кількість балів без урахування коефіцієнта	Коефіцієнт	Загальна кількість балів з урахуванням коефіцієнта
Змістовий модуль 3											
T11	T12	T13	МКР	T14	T15	T16	МКР	30	582+612= 1194	11,94	100
84	86	86	25	106	84	86	25				

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання

«відмінно» A (90-100 балів)	Бездоганне знання вокальних партій репертуару ансамблю, точне інтонаційне їх відтворення, виразне художнє виконання, бездоганний спів та детальний виконавський аналіз будь-якого твору з репертуару ансамблю, запропонованого викладачем, повне нотне забезпечення репертуару
«дуже добре» B (82-89 балів)	Достатньо високий рівень знань вокальних партій репертуару ансамблю в межах обов'язкового матеріалу, високий рівень їх інтонаційного відтворення, спів та виконавський аналіз будь-якого твору з репертуару ансамблю, запропонованого викладачем, – без суттєвих помилок, наявність більшої частини нотного матеріалу репертуару ансамблю
«добре» C (75-81 бал)	В цілому хороше знання вокальних партій репертуару ансамблю, проте з окремими інтонаційними та ритмічними погрішностями, належний рівень вокального відтворення та стислий виконавський аналіз будь-якого твору з репертуару ансамблю, запропонованого викладачем, наявність більшої частини нотного матеріалу репертуару ансамблю
«задовільно» D (69-74 бали)	Посередній рівень знань вокальних партій репертуару ансамблю із значною кількістю помилок, часткове подолання інтонаційних та ритмічних труднощів у партіях вокального ансамблю, посередній рівень вокального відтворення та поверхневий виконавський аналіз будь-якого твору, запропонованого викладачем, часткове забезпечення нотним матеріалом репертуару ансамблю

<p>«задовільно» Е (60-68 балів)</p>	<p>Мінімально можливий допустимий рівень знань вокальних партій репертуару ансамблю із значною кількістю недоліків та помилок, мінімально допустимий рівень вокального виконання та поверхневий виконавський аналіз будь-якого твору, запропонованого викладачем, часткове забезпечення нотним матеріалом репертуару ансамблю</p>
<p>«незадовільно» FX (35-59 балів)</p>	<p>Невміння відтворити більшу частину вокальних партій репертуару ансамблю, неточне інтонування, невірна вокальна співацька позиція, слабка координація між голосом і слухом, безпорадність у співі та розробці виконавського аналізу будь-якого твору, запропонованого викладачем, відсутність більшої частини нотного матеріалу репертуару ансамблю</p>
<p>«незадовільно» F (1-34 бали)</p>	<p>Доволі низький рівень у відтворенні більшої частини вокальних партій репертуару ансамблю, фальшиве інтонування, невірна вокальна співацька позиція, безпорадність у співі та розробці виконавського аналізу будь-якого твору, запропонованого викладачем, відсутність більшої частини нотного матеріалу репертуару ансамблю</p>

13. Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма.
2. Збірки творів для вокальних ансамблів.
3. Навчально-методична література.

14. Рекомендована література

1. Знаменська О. Культура мови і співу. / О. Знаменська. – К., 1959.
2. Коломієць О. Хорознавство. / О. Коломієць. – К., 2001.
3. Лащенко А. Хоровое интонирование. Хоровая культура: аспекты изучения и развития. / А. Лащенко. – К., 1989.
4. Мархлевський А. Ц. Практичні основи роботи в хоровому класі. / А. Мархлевський. – К., 1986.
5. Микиша М. Практичні основи вокального мистецтва. / М. Микиша. – К., 1971.
6. Падалко Л. Виховання ансамблю в хорі. / Л. Падалко. – К., 1969.
7. Пігров К. Керування хором. / К. Пігров. – М., 1964.
8. Ровнер В. Е. Вокальний ансамбль. / В. Е. Ровнер. – Л., 1977.
9. Чесноков П. Г. Хор и управление им. / П. Г. Чесноков. – М., 1961.
10. Дряпик В. І. Розкриваючи світ джазу, рок і поп-музики: книга для вчителя. / В. І. Дряпик. – Київ-Кіровоград, 1997.
11. Естрада. Рок музика. Джаз: термінологічний словник. Методичні матеріали по впровадженню та використанню спеціальної термінології. / Авт.-укл. В. Т. Откидач. – Суми, 1993.

15. Інформаційні ресурси

1. Нотний матеріал.
2. Навчально-методична література.
3. Інтернет-ресурс.